

Roma'nın Afrikalı İmparatoru
SEPTIMIUS SEVERUS

Roma'nın Afrikalı İmparatoru
SEPTIMIUS SEVERUS

PROF. DR. MEHMET ALİ KAYA

Prof. Dr. Mehmet Ali Kaya

26.10.1961 Denizli-Çardak doğumlu. İlköğrenimini Denizli ili Çardak ilçesi Gemiş köyünde, orta ve lise eğitimini Çardak Lisesi'nde tamamladı. 1985 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü'nden mezun oldu. 1986-1993 yılları arasında Türk Tarih Kurumu Eskiçağ Bilim ve Uygulama kolunda uzman yardımcısı ve uzman olarak kamu görevi yaptı. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda 1992'de yüksek lisansını, 1997'de doktorasını tamamladı. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakùltesi Tarih Bölümü'nde 1993-1997 yılları arası araştırma görevlisi, 1998-2001 yılları arasında yardımcı doçent olarak görev yaptı. 2001 yılında doçent, 2007 yılında profesör oldu ve halen aynı üniversitede öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir. Prof. Dr. Mehmet Ali Kaya'nın bugüne kadar yayımlanmış olan kitapları şunlardır:

1. *E.Ü. Edebiyat Fakùltesi Tarihi*. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakùltesi Yayınları, İzmir 2000.
2. *Anadolu'da Galatlar ve Galatya Tarihi*. Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2016 (1. Baskı, Ege Üniv. Yay. 2000).
3. *Roma'nun Afrikalı İmparatoru Septimius Severus*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007.
4. *İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı*. Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018 (1. Baskı 2015).
5. *Güncelden Tarihe Türkiye'nin Siyaset Gündemleri*. Hel Yayıncılık, Ankara 2016.
6. *Ege ve Eski Yunan Tarihi-I. Tarih Öncesi Çağlardan Klasik Çağ'a Kadar*. Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2016.
7. *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-I: Tarih Öncesi Çağlardan Demir Devri'ne Kadar*. Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017.
8. *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-II: Demir Devri ve Pers Hâkimiyeti Dönemi*. Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.
9. *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi-III: Hellenistik Dönem*. Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2019.
10. *Ege ve Eski Yunan Tarihi- II. Klasik ve Hellenistik Çağlar*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2022.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	13

BİRİNCİ BÖLÜM

SEPTIMIUS SEVERUS'UN DOĞDUĞU KENT: LEPTIS MAGNA'NIN TARİHİ

I.1. Kartaca Kolonisi	29
I.2. Pön Savaşları ve Leptis	36
I.3. Leptis ve Numidia Krallığı	46
I.4. Civitas Foederata	48
I.5. Afrika'da İsyanlar	54
I.6. Leptis'in Romalılaşması	58
I.7. Municipium	61
I.8. Roma Kolonisi	63

İKİNCİ BÖLÜM

SEPTIMIUS SEVERUS'UN ROMA İMPARATORU OLMADAN ÖNCEKİ YAŞAMI

II.1. Leptis Magnalı Septimiuslar	65
II.2. Septimius Severus'un Leptis'te Yaşamı: İlk On Sekiz Yıl	74
II.3. Latus Clavus	75
II.4. Vir Clarissimus	81
II.5. Roma Eyaletlerindeki Görevleri	85
II.6. Pannonia Superior Eyaleti Valiliği	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ROMA'NIN AFRİKALI İMPARATORU SEPTIMIUS SEVERUS

III.1. İmparatorluk Tahtı İçin İsyan	107
III.2. Avrupa Ordularının İmparatoru Septimius Severus	110
III.3. Carnuntum'dan Roma'ya Yürüyüş	114
III.4. İmparator Didius Iulianus: Yararsız Çırpınışlar, Pişmanlık ve Ölümü	117
III.5. Roma'nın Yeni İmparatoru: Afrikalı Septimius Severus	124
III.6. Praetor Muhafızları	126
III.7. Başkent Roma'da: İmparator Olarak İlk Otuz Gün	129

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İÇ SAVAŞLAR

IV.1. Syria Eyaleti Valisi Pescennius Niger ile Savaş	139
IV.1.1. Perinthos, Kyzikos ve Nikaia'da Savaşlar	142
IV.1.2. İssos Savaşı	148
IV.2. Anadolu, Syria ve Mezopotamya	156
IV.3. Byzantion Kuşatması	165
IV.4. Septimius Severus ve Clodius Albinus: İkinci İç Savaşa Doğru	171
IV.5. Mezopotamya'dan Ayrılışı	178
IV.6. Britannia Eyaleti Valisi Clodius Albinus ile Savaş	181
IV.6.1. Tinurtum Savaşı	185
IV.6.2. Lugdunum Savaşı	185
IV.7. Gallia Lugdunensis'ten Ayrılış	189

BEŞİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DOĞU SEFERİ: PARTH SAVAŞI VE MISIR GEZİSİ

V.1. İmparator Olarak Üçüncü Kez Roma'da	193
V.2. İkinci Doğu Seferi	198
V.3. Nisibis ve Syria	200
V.4. Babilon, Seleukeia ve Ktesiphon	202
V.5. Hatra Kuşatması	207
V.6. Mısır Gezisi	213
V.7. Doğu'dan Roma'ya Dönüş	217

ALTINCI BÖLÜM

ROMA'DA YAŞAMI, KUTLAMALAR, AFRİKA ZİYARETİ VE EŞKIYA BULLA

VI.1. Decennalia	223
VI.2. Afrika Ziyareti	227
VI.3. Ludi Saeculares	231
VI.4. Praetor Muhafızlarının Komutanı Plautianus	246
VI.5. Eşkiya Bulla	257
VI.6. Roma'daki Günlük Yaşamı	258

YEDİNCİ BÖLÜM

BRITANNIA SEFERİ, ÖLÜMÜ VE ARDILLARI

VII.1. Britannia Seferi	265
VII.2. Septimius Severus'un Ölümü	273
VII.3. Geta ve Caracalla	276
VII.4. Iulia Domna	281
VII.5. Syriyalı Ardıllar	284

BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR	291
DİZİN	299

ÖNSÖZ

Roma'nın bir kent devleti olarak kurulmuş olduğu tarihten 946 yıl sonra Roma imparatorluk tahtına oturan Septimius Severus, Kuzey Afrika'daki Leptis Magna'da (=Lebda) dünyaya geldi. Onun dünyaya gelmiş olduğu bu kent, eski Libya kavimlerinin yaşadığı yerde Kartaca Fenikelileri tarafından bir koloni olarak kurulmuş, Kartaca Devleti'nin varlığına Romalılar son verince Roma müttefiki bağımsız bir kent konumuna gelmişti. I. yüzyıl sonlarında, yani Septimius Severus'un Roma imparatoru olduğu tarihten yaklaşık bir asır önce Roma kolonisi statüsüne çıkarılmıştı. Septimius Severus'un akrabaları o zaman Roma vatandaşı olarak Roma imparatorluk hizmetinde görev almaya başladılar. İmparatorluk hizmetinde *consullüğe* kadar yükselen ilk Septimiuslar onun amcalarıydı. Bu kitap, Roma imparatorluk hizmetinin en üst mevkilerine kadar yükselmiş olan Afrikalı bu ilk Septimiusları örnek alarak Roma'ya gelen ve onlar sayesinde yükselen, 193 yılında Yukarı Pannonia Eyaleti valisiyken isyan edip emrindeki lejyonları tarafından imparator ilan edilerek başkent Roma'daki imparatorluk tahtına oturan Septimius Severus'un, doğduğu kentin tarihinden başlayarak yaşamını ve döneminin Roma tarihini anlatır.

Kitap, yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Septimius Severus'un doğduğu kent olan Leptis Magna'nın tarihine ayrıldı. İkinci bölümde Leptis Magnalı Septimius ailesiyle Septimius Severus'un imparator olmadan önceki yaşamına yer verildi. İmparatorluk tahtını elde etmek için Pannonia'da başlattığı isyanı ile İmparator olarak başkent Roma'da bulunduğu bir aylık süre üçüncü bölümün konusunu oluşturdu. Dördüncü bölüm, 193-197 yılları arasındaki iç savaşlar dönemine ayrıldı. Beşinci bölümde İmparator Septimius Severus'un ikinci doğu seferi, Parth savaşı ve Mısır gezisine yer verildi. Altıncı bölümün konusunu Septimius Severus'un 202-208 yılları arasındaki yaşamı oluşturdu.

Bu süre içerisinde Septimius Severus, doğduğu kent Leptis Magna'yı ziyaret etmek için çıktığı Afrika gezisi dışında zamanını hep başkent Roma'da geçirdi. İmparatorluğunun onuncu yılı kutlamaları, en uzun insan ömrüne denk olan zaman dilimlerinde kutlanan *saeculum* oyunları (*Ludi Saeculares*) ve gösterileri, çok güvendiği *praetor* muhafızlarının komutanı Fulvius Plautianus'un öldürülmesi ve eşkiya Bulla, onun Roma'da yaşadığı bu dönemin olgu ve olaylarıydı. Yedinci bölüm İmparator'un Britannia'ya (Britanya/İngiltere) yaptığı seferine, ölümüne ve ardıllarına ayrıldı.

Kitabın yazımında doğrudan Septimius Severus'un yaşamını ve dönemini anlatan üç temel antik edebî kaynaktan yararlanıldı. Bu kaynaklardan birisi Septimius Severus'un imparatorluğu döneminde yaşayan ve bir senatör olarak sık sık Roma'da bulunan, Septimius Severus'a yakın bir tarihçi olan Nikaialı (=İznik) Cassius Dio'nun Yunan dilinde kaleme almış olduğu *Rhomaika* (Roma Tarihi) adlı 80 kitaplık eseridir¹. 150-235 yılları arasında yaşamış olan bu tarihçi, Septimius Severus'un imparatorluğu döneminde Roma senatörüydü ve *consullük* yapmıştı. Onun eserinin 74-79. kitapları Septimius Severus ve ardıllarının dönemini anlatır. İkinci temel kaynağımız yine dönemin tanıklarından olan Herodianus'tur². II ve III. yüzyıllarda (doğ. yak. 180) yaşamış olan Herodianus'un memleketi Syria'dır (=Suriye). Yunanca kaleme aldığı 8 kitaplık eserinin adı *tes meta Markon basileias historiai* adını taşımaktadır. Adından da anlaşılacağı üzere eser, İmparator Marcus Aurelius ile başlar. Elinizdeki kitap için Herodianus'un bu eserinin II-VI. kitaplarından yararlanıldı. Üçüncü temel kaynağımız dipnotta *SHA (Scriptores Historiae Augustae= Historia Augusta Yazarları)* kısaltmasıyla verdiğimiz *Historia Augusta* (İmparatorlar Tarihi) koleksiyonudur³. Özgün adı bilinmeyen, günümüze tamamının gelmediği düşünülen ve Latin dilinde yazılmış olan bu eserde İmparator Hadrianus'tan (117-138) İmparator Numerianus'a (283) kadar Roma imparatorlarının (Augustuslar ve *Caesarlar*) ve imparator olmak için isyan etmiş olanların yaşam öyküleri anlatılır.

- 1 Cassius Dio, *Dio's Roman History* (İng. çev. E. Cary). London 1961 (The Loeb Classical Library).
- 2 Herodianus, *Herodian*. c. I-II (İng. çev. C.R. Whitaker). London 1959 (The Loeb Classical Library).
- 3 SHA, *Scriptores Historiae Augustae* c. I-II (İng. Çev. D. Magie). London 1979 (The Loeb Classical Library).

Tüm biyografiler, altı yazar (Aelius Lampridus, Aelius Spartianus, Flavius Vopiscus, Iulius Capitolinus, Trebellius Pollio, Vulcacius Gallicanus) tarafından kaleme alınmış ve birisi İmparator Diocletianus (284-305), diğeri İmparator I. Constantinus olmak üzere iki imparatora ithaf edilmiş olan biyografilerin ne zaman kaleme alınmış olduğu da bilinmemektedir. Ayrıca altı yazarın eserin gerçek yazarları olup olmadıkları tartışılmış, uydurma olduğu düşünülmüştür. Bu kitap için *Historia Augusta*'nın *Severus* başlıklı biyografisi başta olmak üzere, *Pescennius Niger*, *Clodius Albinus*, *Antoninus Caracalla*, *Geta*, *Macrinus*, *Pertinax*, *Didius Iulianus*, *Marcus Antoninus* ve *Verus* başlıklı biyografilerinden yararlanıldı.

Sözünü etmiş olduğumuz bu üç temel antik edebî kaynağımız, bize kadar ulaşmayan başka tarihçilerin eserlerini de kaynak olarak kullandılar. Onların bize kadar ulaşmayan kaynakları arasında Septimius Severus'un kendi biyografisini yazmış olduğu bir eseri de vardı. IV. yüzyılda yaşamış olan Aurelius Victor ile Eutropius, Septimius Severus'un yaşamının aydınlatılmasında kaynak olarak yararlandığımız diğer iki tarihçidir. Afrikalı bir tarihçi olan Aurelius Victor'un Latin dilinde kaleme almış olduğu eserin adı *Epitome de Caesaribus*'tur. Eutropius ise *Breviarum ab urbe Condita* adlı bir Roma tarihi yazdı ve kaynak olarak, İ.Ö. I. yüzyılda yaşamış Roma tarihi (*Ab Urbe Condita*=Kentin Kuruluşundan İtibaren) yazarı Titus Livius'u, biyografi (*De Vita Caesarum*=Caesarların Yaşamı) yazarı Suetonius'u (75-150) ve adını bilmediğimiz daha sonraki yazarları kullandı. Ancak her iki yazarın da Septimius Severus'un yaşamına ilişkin olarak anlattıkları çok özet bilgilerden ibarettir. İmparator Septimius Severus'un 204 yılında kutladığı *saeculum* oyunlarıyla ilgili olarak yararlandığımız en önemli antik edebî kaynağımız VI. yüzyılda yaşamış olan Zosimos'tur. Yalnızca İngilizce tercümesinden⁴ yararlandığımız bu yazarın eseri *Nea Historia* adını taşımakta ve Augustus'tan Diocletianus'a kadar olan özet bir Roma tarihini anlatmaktadır. Septimius Severus'un doğduğu kent olan Leptis Magna'nın tarihiyle ilgili olan birinci bölümde sözünü ettiğimiz bu temel kaynakların yanı sıra başka antik edebî kaynaklardan da yararlandık. Yararlandığımız bu kaynaklar, *Loeb Classical Library* serisi yayınlarıdır. Onları dipnotta referans olarak kullanırken yazar adı ve eserinin adı olmak üzere anlaşılır bir

4 Zosimus, *New History* (çev. R. T. Ridley), Sidney 1982.

şekilde verdik. Bu hâliyle dipnotlarda referans olarak vermiş olduğumuz antik edebî kaynaklara, Eskibatu tarihi alanında uzman olmayan okuyucuların da ulaşmaları ve bu kaynaklar hakkında bilgi edinmeleri zor olmayacaktır⁵. Numismatik ve Epigrafik kaynaklar da İmparator Septimius Severus ve döneminin aydınlatılmasında çok değerli olan birinci el kaynaklardır. Antik edebî kaynakların aktardığı çelişkili bilgilerin düzeltilmesinde, eksiklerinin tamamlanmasında ve tarihlemeye değeri tartışılmaz olan bu kaynaklardan ilki için, yani sikkeler konusunda başvurduğumuz temel kaynağımız, dipnotlarda *RIC* kısaltmasıyla verdiğimiz Mattingly-Sydenham'ın *Roman Imperial Coinage* adlı eserinin dördüncü cildi oldu. Yazıtlar için başvurduğumuz eserler, *IRT*, *ILS*, *CIG*, *CIL* ve *IGRR* kısaltmalarıyla bilinen Yunanca ya da Latince ya da her iki dilde yazılmış kitabelerin toplandığı Corpuslardır.

Yer ve kişi adlarının yazımında aslına sadık kalındı. Eski yer adlarının bugünkü adları ise parantez içerisinde verildi. Tarihler, İsa'dan önce ise, tarihin önüne İ.Ö. kısaltması konularak, İsa'dan sonra ise bir kısaltma konulmadan verildi. Kitap, Türkiye'de Türkçe yazılmış türünün ilk örneği değil. Ancak Roma İmparatoru Septimius Severus'un yaşamı ve döneminin tarihi konusunda Türkiye'de Türkçe yazılmış ilk kitaptır. Bu nedenle, ilk baskısı 2008 yılında Arkeoloji ve Sanat Yayınları tarafından yapılmış olan elinizdeki bu kitap, hem Roma tarihi konusunda akademik düzeyde araştırma yapanlar hem de amatör olarak ilgi duyanlar için yararlı olacaktır.

Mehmet Ali Kaya

5 Antik edebî kaynaklar hakkında bk. B. İPLİKÇİOĞLU, *Eskibatu Tarihi I: Giriş, Kaynaklar Bibliyografya*. Ankara 1997, 341 vd. G. ÇELGİN, *Eski Yunan Edebiyatı*. İstanbul 1990. M. ERİM, *Latin Edebiyatı*. İstanbul 1987.

GİRİŞ:

SEPTİMİUS SEVERUS DÖNEMİNE KADAR ANA HATLARIYLA ROMA TARİHİ

Günümüzden 2759 yıl önce, yani İ.Ö. 753 yılında İtalya Yarımadası'nın Tyrrhen Denizi'ne dökülen Tiber Irmağı kıyısında bir kent kuruldu. Bize kadar ulaşan efsanevi bilgilere göre ikiz kardeşi Remus'u öldüren Romulus tarafından kurulan ve adını kurucusundan alan bu küçük kent, bugün İtalya'nın başkenti olan Roma'ydı. Eskiçağ'ın son büyük imparatorluğuna adını veren ve bu imparatorluğun başkenti olan Roma, yaklaşık bir çeyrek binyıl boyunca krallar tarafından yönetildi. Çeyrek binyıllık bu sürenin sonunda Roma, içinde bulunduğu Latium bölgesinin lideriydi. İ.Ö. 509 yılında *patricii* denilen Roma'nın soylu sınıfı, Roma'nın "kendini beğenmiş" (= *Superbus*) takma adına sahip olan Etrüsk kökenli kralını, yani Tarquinius Superbus'u kentten kovdu. Tarquinius'un kötü yönetimi nedeniyle krallık yönetiminden nefret eden Roma halkının *patricii* (= babalar) denilen soylularına göre devlet yönetimi ve egemenlik, bir kişinin, kralın ya da bir sülalenin imtiyazı değil, halka ait olan şeydi. Bu nedenle onlar Kral Tarquinius'u kovduktan sonra Roma'da kurdukları yeni yönetim biçimine *halkın/kamunun işi* anlamına gelen *Res Publica*, yani *Cumhuriyet* adını verdiler ve bugün bu terim birçok ülkenin dilinde, örneğin İngilizcede *Republic* olduğu gibi, bizim Cumhuriyet terimimizin karşılığı olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Roma Cumhuriyeti'ni kuran Roma halkının *patricii* denilen soyluları, bu cumhuriyetin yönetim biçimine ilişkin olarak yazılı anayasa yapmadılar. Fakat teamül diyebileceğimiz anayasal ilkelere oluştu. Bu anayasa Halk Meclisleri (*Comitia*), Senato (*Senatus*) ve Magistrat (*Magistratus*) denilen yüksek kamu görevlilerine dayalıydı. Halk meclislerini Roma vatandaşları oluşturuyordu. Roma'nın bu meclislerinden ilki soyluluk esasında örgütlenmiş *curialara* göre (= *Comitia Curiata*) kurulmuştu ve her *curianın* bir oyu vardı. Daha sonra, Servius Tullius'un krallığı döneminde ya da İ.Ö. V. yüzyıl ortalarında, yeni bir meclis kuruldu. Askerî örgütlenmeye paralel olarak kurulan ve zenginlik temeline oturtulan yeni meclis *centurialardan* (= *Comitia Centuriata*) oluşturuldu. Nihayet İ.Ö. 280'li yıllarda yasal anlamda zenginlik ya da soyluluk, sosyal ya da hukuksal ayrımının olmadığı bir Halk Meclisi kuruldu. *Tribus* denilen kabilesel/mahallî birimlere göre oluşturulan bu mecliste (= *Comitia Tributa*) Roma vatandaşı olan uygun yaştaki her erkek seçme ve seçilme hakkına sahipti. Fakat oylama *tribus* sayısına göre yapılıyordu. Yani her *tribusun* mecliste bir oyu vardı ve *tribus* sayısı hiçbir zaman 35'in üstüne çıkarılmadı. Sonradan Roma vatandaşlığı hakkını alanlar da Roma'daki 35 *tribustan* birisine kaydoldular ve oylarını kütüklerinin bulunduğu *tribuslarında* kullandılar.

Roma Senatosu krallık döneminde kralların danışma meclisini oluşturuyordu. Cumhuriyet kurulunca Senato'nun yönetim gücü arttı. Bu nedenle Eskiçağ'ın ünlü tarihçisi Polybios (İ.Ö. 200-120), Roma'da Halk Meclisi'ni devletin demokratik unsuru, Senato'yu ise oligarşi unsuru olarak saymıştır. Üye sayısı ilkin 300 iken sonradan artırılan ve nihayet üye sayısı 600 ile sınırlandırılmış olan Senato, Cumhuriyetin başlarında *magistratus* denilen yüksek kamu görevlilerinin danışma kurulu olarak görev üstlenirken sonradan onların bu durumu, aldığı kararlarıyla (= *Senatus consultum*) bir anayasal hak olarak ya da yetki gibi kabullenildi. Halk Meclisi'nde oylamaya sunulmadan önce görüş almak üzere Senato'ya götürülen kanun tasarısı Senato tarafından gerektiğinde veto edilmeye başladı. Zamanla Senato'nun onayını almayan kanun tasarıları, halk temsilcisi (= *tribunus plebis*) Tiberius Gracchus'un Senato'nun gelenekselleşmiş yetkisini, yani teamülü dikkate almadan doğrudan doğruya Halk Meclisi'ni muhatap

almış olduğu İ.Ö. 133 yılına kadar, Halk Meclisi'ne götürülüp meşrulaştırılmadı. Ayrıca Senato, yabancı devletlerin elçilerini kabul etmek, elçiler tayin etmek, Roma Cumhuriyeti'nin sınırları içine dâhil edilen toprakları Roma eyaletine dönüştürmek, eyalet valilerini ve yardımcılarını tayin etmek gibi yetkilere sahipti.

Cumhuriyetin *magistratus* denilen yüksek kamu görevlilerinin seçimi, yetkisi ve görev süresi konusunda cumhuriyeti kuranlar, kralların yönetiminden nefret ettikleri ve devletin başında yeniden bir kral görmeyi istemedikleri için çok titiz olmuşlardı. Bu nedenle devlet yönetimini emanet edecekleri *consul* denilen yüksek kamu görevlilerinin seçimi, yetkisi ve görev süreleri bakımından şu ilkeler Roma Cumhuriyeti hükümetinin temel karakteri oldu: *Consuller*in Halk Meclisi tarafından ikişer seçilmesi; görev sürelerinin bir yıl olması; mutlak olan emretme/yönetme yetkisine (= *imperium*) iki *consul*den yalnızca birisinin sırayla ya da kura ile sahip olması; *imperium* yetkisine sahip olan *consulü* diğer *consulün* veto edebilmesi; *consul* olarak görevi başındayken işledikleri bir suç nedeniyle yargılanmaması, fakat görevleri sona erince görevi sırasında bir suç işlemişlerse yargıya tâbi olması.

Consuller devletin mülki idaresini yürütmenin yanı sıra ordularının da başkomutanıydı. Ancak ordu komutanlığı konusunda seçimle iktidara gelen bir *consulün* yetersiz kalabileceği düşüncesi, Romalıların *dictator* dedikleri bir kamu görevi ihdas etmelerine neden oldu. Devletin çok tehlikeli bir düşman tehdidi karşısında bulunması hâlinde devlet yönetiminin başına Senato tarafından atanan *dictator*, yalnızca altı ayla sınırlı olarak, ancak yetki sınırlaması olmaksızın görevde kalabiliyordu. Görevi sırasında ya da görevi sona erince herhangi bir nedenle suçlanamayan diktatörlüğün altı ayla sınırlı olan görev süresinde, Cornelius Sulla'nın diktatörlüğüne kadar bir değişiklik olmadı. Sulla, M.Ö. 80'li yılların sonlarında iki yıl diktatörlük yaptı. Hiyerarşide *consuller*in altında, *praetor* ile *aediles* arasında yer almasına rağmen *consul*den daha saygın olan bir başka resmî kamu görevi unvanına *ensor* deniliyordu. *Consullük* yapanlar arasından beş yılda bir 18 ay görev yapmak üzere seçilen iki *ensorun* *census* denilen nüfus sayımını yapmak, devletin ihaleleriyle ilgili işleri yürütmek, ahlaki denetim yapmak, senatör olmaya uygun olmayanların senatör olmalarına engel olmak ya da senatörleri azletmek gibi yetkileri vardı.

Roma Cumhuriyeti kurulduğunda devletin tüm işlerini iki *consulyürüttü*. Onlara mali işlerde yardımcı olmak üzere *quaestor* denilen kamu görevlileri tayin edildi. Daha sonra *consuller*in adli yetkilerini üstlenen yeni bir kamu görevi tayin edildi. Bu kamu görevlilerine *praetor* denilmektedir. Kentin bayındırlık işleri ise *aedilis*lere emanet edildi. *Cursus honorum* denilen şerefli kamu görevleri hiyerarşisini oluşturan bu yüksek kamu görevlileri, yani en üst makamdan aşağıya doğru şunlardı: *Consuller*, *praetorlar*, *aedilisler* ve *quaestorlar*. Son üçü *consuller* gibi halk tarafından, bir yıllığına ve ikişer olarak seçildiler. *Praetor* ve *quaestorlar*ın sayıları zamanla arttı. İstisnalar dışında *quaestor* olmadan *aedilis*, *aedilis* olmadan *praetor*, *praetor* olmadan *consul* olunamazdı. Her ne kadar *imperium* denen emretme gücü bakımından hiyerarşide bir üstünlük söz konusuysa da her yüksek kamu görevlisi yaptığı görev bakımından bağımsızdı. Yani bir *consul* bir *praetorun* adli işlerine müdahale edemezdi. Ancak ilkinin *imperium*'unun üstünlüğü kendisine eşlik eden ve *lictor* (çoğulu *lictores*) denilen on iki balta taşıyıcısıyla vurgulandı. Zira *praetorun* önünden giden *lictor*'ların sayısı, *consulün*kinin yarısı kadardı.

Roma Cumhuriyeti'nin *magistratus* denen yüksek kamu görevlileri, bir kent devletini yönetmek için düşünülmüştü. Roma onlarla yalnızca bir kent devletini değil, İtalya Yarımadası'nı da yönetebildi. Fakat denizaşırı genişleme başlayınca *magistratus* denilen yüksek kamu görevlileri yetersiz kaldı. O zaman Roma, promagistrat denilen eski magistratlardan yararlandı. Böylece eski *consuller*, eski *praetorlar* ve eski *quaestorlar*, *proconsul* ve *proptraetor* olarak Senato tarafından eyaletlerin yönetimi için tayin edildiler. Eski *consuller*, eyalet valiliğine tayin edilirken eski *praetorlar* vali ya da *legatus* unvanıyla vali yardımcılarını, *quaestorlar* eyaletlerin mali işlerinden sorumlu vali yardımcılarını olarak görev yaptılar. Onların da görev süreleri bir yıldır.

Özellikle İ.Ö. II. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çok etkili olmaya başlayan halk temsilcisi (= *tribunus plebis*), magistrat (*magistratus*) denilen yüksek kamu görevlilerinden değildi. Bu görevin ortaya çıkışı, Roma halkının sınıflı yapısı dolayısıyla olmuştu.

Halkın ayrıcalıklı sınıfı, Cumhuriyeti kuran patriciler (*patricii*) idi. Roma halkının geriye kalanına da *plebs* (çoğulu: *plebes*) deniliyordu. Seçilme, eşit evlenme, dava sonucunu temyiz etmek

İKİNCİ BÖLÜM

SEPTIMIUS SEVERUS'UN ROMA İMPARATORU OLMADAN ÖNCEKİ YAŞAMI

II.1. Leptis Magnalı Septimiuslar

Geleceğin imparatoru Septimius Severus, 11 Nisan 145 yılında¹²⁰ Fulvia Pia adlı bir anne ile P. Septimius Geta adlı bir babanın oğlu olarak Leptis Magna'da dünyaya geldi¹²¹. *Historia Augusta*'ya¹²² göre imparatorun baba tarafından dedesinin (= *avus paternus*) adı Macer, anne tarafından dedesinin (= *avus maternus*) adı Fulvius Pius'tu. Fulvius Pius'un babası ya da daha büyük olasılıkla dedesi, İ.Ö. 3 yılında Augustus'un heykelini yaptırdığı bilinen Leptisli Fulviuslar (= *Fulvii Leptitani*) ailesinin bir üyesiydi¹²³. Fakat epigrafik kayıtlardan anlaşılmıştır ki geleceğin imparatorunun baba tarafından dedesinin adı Macer değil, Lucius Septimius Severus'tu¹²⁴.

Macer hakkında fazla bilgi yoktur. Fakat onun atalarının İmparator Claudius dönemine tarihlenen bir yazıtta adı sayılan

120 Septimius Severus'un doğum tarihi hakkında bilgi veren iki antik edebî kaynaktan birisi *Historia Augusta*, diğeri Cassius Dio'dur. İlkine göre (Severus I. 3) Septimius Severus 9 Nisan 146 yılında, ikincisine göre (*Rhomiaka* LXXVI 17.4) 11 Nisan 145 yılında dünyaya gelmiştir. Cassius Dio'nun tarihlemesinin doğru olduğu epigrafik kayıtlarla doğrulandı. Bk. *CIL* I. 262; XI. 1322; XIV. 168-169. Ayrıca bk. HAMMOND 1940, 139. BARNES 1976, 19 vd., 40.

121 SHA, *Severus* I.1-3. *IRT* 414-6, 607. BIRLEY 1999, 220 vd.

122 SHA, *Severus* I. 2-3.

123 BIRLEY 1999, 12.

124 *IRT* 413. BIRLEY 1999, 214 vd.

Gaius Phelyssam'ın babası Macer ile ilişkili olduğu konusunda gayet isabetli bir tahminde bulunuldu. Bu yazıtta Leptis Meclisi (senatosu) ve Halkı tarafından heykeli dikilerek onurlandırılan Gaius Phelyssam'ın şeceresi şu şekilde kaydedildi: *Macer'in oğlu, Gaius Anno'nun torunu Gaius Phelyssam*. Esas olarak bu yazıtı temel alan Birley¹²⁵ *Historia Augusta*'da geleceğin Roma İmparatoru L. Septimius Severus'un dedesi olduğu söylenen fakat gerçekte dedesi değil dedesinin babası olması gereken Macer'in soy ağacını şu şekilde sıraladı:

Anno-?- Gaius Anno- Anno Macer- Gaius Phelyssam-?- Septimius Macer.

Sonuncusu, yani Septimius Macer, *Historia Augusta*'da adı geçen Macer'dir. Fakat bir Romalı *gentilium*'u (=soyadı) olan Septimius adı ile Macer adını birlikte kaydeden hiçbir kayıt yoktur.

Geleceğin Roma İmparatoru L. Septimius Severus'un Leptis Magnalı ailesinin *Septimius* adını taşıdığı kesin olarak bilinen ilk üyesi, aynı adlı dedesi L. Septimius Severus'tur. Statius'un¹²⁶ zengin bir atlı (=Eques) diye andığı Septimius Severus, Traianus'un ilk imparatorluk yıllarında Leptis Magna'da *sufes* olarak yerel kamu görevi yaptı. Traianus'un Leptis'e *colonia* statüsünü bağışlaması üzerine de koloninin *duovir*'i oldu. Fakat o, okul çağını ve gençliğini Leptis'te değil Roma'da yaşamıştı. Leptis Magnalı zengin bir baba, yani Macer, Flaviuslar döneminde henüz çocuk olan oğlu L. Septimius Severus'u, Roma'da eğitim almasını sağlamak için İtalya'ya götürdü. Macer, başkent Roma'ya çok uzak olmayan, İ.Ö. VI-V. yüzyıllarda güçlü bir Etrüsk kenti olarak bilinen Veii kenti civarında satın aldığı bir çiftliğe yerleşti. Macer, İtalya'ya gittiğinde "Septimius" soyadına sahipti. Yani Flaviuslar döneminde, Leptis'ten ayrılmadan önce, bu soyadını almıştı. Ona Septimius soyadını vererek Roma vatandaşlığını kazandıran kişi, Septimius adını taşıyan bir Romalı senatördü. Ancak bu senatörün kim olduğu bilinmiyor. Flaviuslar döneminde ona Roma vatandaşlığı bağışlanmasını sağlayabilecek "Septimius" adlı iki senatör -eğer ikisi aynı kişi değilse- vardı. Bunlardan birisi Afrika Eyaleti'nde lejyon

125 BIRLEY 1999, 15, 217.

126 Statius, *Silvae* IV.5.

komutanlığı (=legatus legionis) yapmış olduğu bilinen Septimius Flaccus'tur¹²⁷. Septimius adını taşıyan bir diğer Romalı senatör ise Flaviuslar dönemi başlarında Tripolitania'daydı.

İtalya'ya yerleşen bu ilk Septimiuslar, orada aralarında Rutilius Gallus'un da bulunduğu birkaç Romalı senatörün ilgi ve desteğini gördüler ve bu sayede İmparator Septimius Severus'un dedesi¹²⁸, Roma'da iyi bir eğitim alma olanağına sahip oldu. Latin edebiyatı ve Yunanca öğrendi. Hem Latince hem Yunanca hem de Pönceyi çok iyi konuşan bir hatip olarak övülmüş olan¹²⁹ L. Septimius Severus'un hocası zamanın ünlü retorik öğretmeni, 35-95 yılları arasında yaşamış olan Marcus Fabius Quintilianus'tu. Quintilianus'un çok iyi bilinen öğrencilerinden birisi olan Genç Plinius, muhtemelen geleceğin Roma İmparatoru'nun dedesinin arkadaşıydı. Fakat L. Septimius Severus'un en yakın dostu *Silvae*'ın yazarı ünlü şair P. Papinius Statius'tu. 40-96 yılları arasında yaşadığı bilinen Statius'un teşviki ile şiirler yazmaya başlayan L. Septimius Severus, edebiyat çevresine girmiş ve dönemin diğer ünlü yazın adamlarıyla tanışmıştı. Bu ünlü yazın adamlarından birisi, epigramlarıyla ünlü şair M. Valerius Martialis, diğeri satirleriyle ünlü şair D. Iunius Iuvenalis, üçüncüsü *Punica* adlı eseriyle tanınan epik şair Silius Italicus'tur.

Mahkemelerde dava vekilliği ve seçilmiş jüri üyesi (=iudex selectus) olarak hizmet vermiş olan L. Septimius Severus, Roma'da atlı sınıfı (=equites) üyesi olarak kaldı. Atlı sınıfına mensubiyetini sağlayan atlı simgesi *angustus clavus*'u, yani *tunica* üzerine giyilen erguvan renkli dar şeridi nasıl ve ne zaman aldığı bilmediğimiz L. Septimius Severus, senatörlüğe terfi etmeden, muhtemelen Flaviuslar hanedanının son imparatoru olan Domitianus'un öldürülmesinden sonraki bir tarihte Leptis Magna'ya döndü. Leptis Magna'ya dönmeden önce *praefectus* olarak imparatorluk hizmetinde bir resmî görev yapmıştı. Eğer doğduğu kent Leptis Magna'ya dönmeseydi bir Roma atlısı

127 Statius, *Silvae* IV. 5 (Septimius Severus). Romalı vergi mültezimlerinin haksızlıkları nedeniyle isyan eden Nasamonlara karşı savaşan Flaccus, 87 yılında Tripolitania'da bir sınır düzenlemesi yapmıştı Bk. Ptolemaios, *Geographia* I. 8.4. THOMASSON 1984, 395. ROMANELLI 1959, 204.

128 Statius, *Silvae* I. 4.

129 Statius, *Silvae* IV. 4. 5-VI. Aurelius Victor, *Epitome de Caesaribus*, XX. 8

BEŞİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DOĞU SEFERİ: PARTH SAVAŞI VE MISIR GEZİSİ

V.1. İmparator Olarak Üçüncü Kez Roma'da

19 Şubat 197 yılında Clodius Albinus'a karşı kazandığı zafer, İmparator Septimius Severus'un iktidarını sağlamlaştırmıştı. Artık ordu gücüne sahip olan bir rakibi yoktu. Fakat Roma Senatosu'na hâlâ çok kızgındı. Bu nedenle, daha önce sözünü etmiş olduğumuz idari düzenlemeleri yaptıktan sonra, Herodianus'un söylediği gibi tüm ordusuyla birlikte Roma'ya dönmüş olduğunu düşünmek caziptir⁶¹⁹. Ne var ki Herodianus'u doğrulayacak bir başka kaynak yoktur. Dahası imparatorun Gallia Lugdunensis'ten başkent Roma'ya dönüş yolculuğu hakkında antik edebî kaynaklar sessizdir. Muhtemelen o, geldiği yoldan geri döndü. Çünkü oğlu Caracalla hâlâ Pannonia'daydı. Roma Senatosu'nun elçileri, Septimius Severus'u Germania'da ziyaret ettikten sonra Pannonia'ya gidip, *imperator destinatus* (=atanmış imparator) olarak orada bulunan Caracalla'yı ziyaret etmişler, her iki imparatoru başarılarından dolayı kutlayıp, Senato'nun onlara sadık olduğunu bildirmişlerdi⁶²⁰. Septimius Severus, oğlu Caracalla'yı ve muhtemelen Caracalla ile birlikte Pannonia'da bulunan eşi Iulia Domna'yı ve küçük oğlu Geta'yı da yanına alarak Roma'ya dönmek üzere Pannonia'dan ayrıldı. Onun Pannonia'dan Roma'ya yolculuğu ise çok hızlı oldu. Ordusunu beraberinde

619 Herodianus'a (III.8.2-3) göre İmparator Septimius Severus, Gallia'dan hızla Roma'ya döndü.

620 *ILS* 1143. BIRLEY 1999, 12.

götürmesinin nedeni ise imparatorluk başkenti Roma'ya korku salmaktı. Arzu ettiği saygıyı bu sayede göreceğini düşünüyordu. Gallia Lugdunensis'teyken göndermiş olduğu Albinus'un kesik başı kentte dolaştırıldığından beri zaten Roma halkı ve Senatosu korkmaya başlamışlardı.

Cassius Dio, İmparator Septimius Severus'un başkenti korkutmaya yönelik sergilediği tavrı eleştirir. Ona göre Septimius Severus, bu şekilde halkı ve Senato'yu korkutmak suretiyle iyi bir imparatorun niteliklerine sahip olmadığını göstermişti⁶²¹. Benzer bir eleştiri Herodianus'tan geldi. Ona göre Septimius Severus'un cesareti, tahammülü ve askerî organizasyon yeteneği bilinen örneklerinden üstün değildi. Kötülükle elde edilmiş zenginliğe düşkünlüğü, ortaya çıkan her nedenle insanları öldürmesi bakımından da iyi bilinen örneklerine denkti; iktidarı sevgisizdi ve korku üzerine kurulmuştu⁶²². *Historia Augusta* da Septimius Severus'un Roma'da estirmek istediği teröre dikkat çekti. Ona göre Gallia ve Hispania'da Clodius Albinus taraftarı birçok adamı ve Albinus'un ailesini öldürerek onlardan öcünü almış olan Septimius Severus'un kızgınlığı geçmemiş, Senato ve halka karşı öfke dolu olarak Roma'ya dönmüştü⁶²³.

Septimius Severus'un başkent Roma'ya dönüşünün tarihi de antik edebî kaynaklar tarafından söylenmedi. İmparator olarak Roma'ya girişinin beşinci yıl dönümünde, yani 9 Haziran 197 yılında Roma'da olmayı arzu etmiş olabileceğini düşünmek makul gibi görünmektedir⁶²⁴. Roma halkı onun Roma'ya girişini ellerinde defne dallarıyla karşıladı. Bu karşılamaya senatörler de iştirak ettiler ve onu öven sözler sarf ettiler. Ancak senatörlerin sevgi gösterisi samimi değildi. Korktukları için böyle yapıyor, bu karşılamanın imparatoru yumuşatabileceğini ve bu sayede canlarının bağışlanabileceğini düşünüyorlardı⁶²⁵. Kendisini karşılayan halkın ve senatörlerin alkışları arasında Roma'ya giren İmparator Septimius Severus, kent içinden ilerledi ve doğruca

621 Cassius Dio, *Rhomaika* LXXVI.4.

622 Herodianus, III.8.8.

623 SHA, *Severus* XII.1; XII.7.

624 Bu tarihte Roma'daydı Bk. *CIL* 224.

625 Herodianus, III.8.3-4.

Capitolium'daki Iuppiter Tapınağı'na gitti. Yapılması gereken ayinleri yaptıktan sonra imparatorluk sarayına döndü⁶²⁶.

Tarihçi Cassius Dio, Septimius Severus'un imparator olarak üçüncü kez başkent Roma'ya gelmiş olduğu bu zamanda Roma'daydı. Bu nedenle imparatorun Roma'daki eylemleri hakkında en geniş bilginin onun tarafından aktarılması beklenebilir. Fakat o, Septimius Severus'un Senato'da yapmış olduğu bir konuşmasıyla cezalandırılan senatörlerden söz etmekle yetindi. Olaylara bizzat tanık olan bir başka tarihçi Herodianus'tu. Ona göre Roma'da her türlü gösteriyi sürekli yaparak halka kendisini sevdirmek isteyen İmparator Septimius Severus, halka cömertçe para dağıtmış, imparatorluk sınırları içinden ve dışından getirilen yüzlerce vahşi hayvanı katlettirmiş, zafer oyunları tertiplemiş, bunun için her yerden müzisyenler getirtmiş, savaş oyunları yaptırmıştı⁶²⁷. Cassius Dio, tüm bunlardan söz etmez. Ancak gladyatör gösterileri *Historia Augusta* tarafından da belirtildi⁶²⁸. Öte yandan Herodianus'un sözünü ettiği bu gösteriler, oyunlar ve diğer etkinliklerin Septimius Severus'un imparatorluğunun yalnızca beşinci yılı kutlamalarını (= *Quinquennialia*) değil onuncu yıl kutlamalarını (= *Decennialia*) da kastediyor olabilir. Zira Herodianus, bu etkinliklerden söz ettikten sonra *Decennialia*'dan sonra kutlanacak olan *Saeculum* Oyunlarını anlatmaya başlar⁶²⁹. Bu nedenle imparatorun saraya gidişinden sonraki programı belli değildir. Clodius Albinus taraftarı senatörlere olan öfkesinin büyüklüğü dikkate alındığında Roma'daki programın ilk sıralarında *proscriptio*'ların olması gerektiği düşünülebilir. Eğer öyleyse Septimius Severus, sarayı ziyaretinden sonra hiç zaman kaybetmeden Senato'ya gitmiş olmalıdır.

İmparator, Senato'da imparator kürsüsüne oturduktan sonra, konuşmasına büyük olasılıkla Commodus'u öven sözleriyle başladı. Onun Commodus'u öven konuşmasından hem *Historia Augusta* hem de Cassius Dio söz eder. İlkine göre Septimius Severus, Commodus'u hem Senato'da hem de halkın önünde övmüş, tanrı ilan etmiş, onun yalnızca alçaklar arasında itibarı

626 Herodianus III.8.4.

627 Herodianus, III.8.9-10. Bk. *RIC* IV/1, 101.

628 SHA, *Severus* XIV.11.

629 *Saeculum* için bk. aşağıda n. 799 vd.